

24. Там само. – Спр.5901
25. Там само. – Спр.5905.
26. Там само. – Спр.5901.
27. Там само. – Спр.6160.
28. Овчаренко Ф. Вказ. праця.
29. Шелест П.Справжній суд...
30. Там само.
31. ЦДАГО України. – Ф.1 – Оп. 1. – Спр.2058.
32. Шелест П. Справжній суд...
33. Овчаренко Ф. Вказ. праця.

Коломиец М.С. Украинское национально-культурное движение (1963-1972).

Рассматриваются основные процессы в украинской культуре 1963-1972 гг. Сделана попытка анализа воздействия на творческий процесс деятелей "буржуазного национализма".

Ключевые слова: *литературно-искусствоведческая политика, нонконформизм, русификация, формализм, "оттепель", культура.*

Kolomiets M. S. Ukrainian National Cultural Movement (1963-1972)

Covers the main processes that leaked in Ukrainian culture in 1963-1972 years. It is made attempt to analyzed the impact of the creative processes figures of "bourgeois nationalism".

Keywords: *literary and artistic policy, nonconformism, rusification, officialism, "thaw", culture.*

Пилипів І.В.

ДІЯЛЬНІСТЬ ЄПИСКОПІВ СТАНІСЛАВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ УГКЦ З ОРГАНІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ДУХОВНОЇ СЕМІНАРІЇ В 1907 – 1945 РР.

У статті висвітлюються заходи греко-католицьких єпископів з організації та діяльності духовної семінарії у Станіславській єпархії в 1907 – 1945 рр.

Ключові слова: *єпархія, єпископ, митрополит, священник, Українська греко-католицька церква.*

В статье освещаются мероприятия греко-католических епископов по организации и деятельности духовной семинарии в Станиславской епархии в 1907 – 1945 гг.

Ключевые слова: *єпархія, єпископ, митрополит, священник, Українська Греко-католицька церква.*

Igor Pylypiv

ANNOTATION

Activities of Bishops of the Stanislav Eparchy of UGCC to organize and develop a seminary in 1907-1945y.y.

The article covers events and activities of the Greek-Catholic Bishops aimed at creation and development of a seminary in the Stanislav Eparchy in 1907-1905 y.y.

Key words: eparch, bishop, metropolitan, priest, Ukrainian Greek-Catholic Church.

Важливу роль у структурі розвитку УГКЦ та зміцненні її авторитету серед віруючих відіграли духовні семінарії, в яких готувалися священничі кадри. Із трьох семінарій Галицької церковної провінції УГКЦ Станіславська була відкрита найпізніше – в січні 1907 р. За час її існування було підготовлено понад 400 священників, окремі з яких показали приклади самопожертви за віру і Церкву в період її заборони та тотального нищення радянським режимом. Відповідно актуальність дослідження зумовлена як необхідністю встановлення історичної правди, так і пошануванням пам'яті тих діячів УГКЦ, які вклали чимало праці для її функціонування.

Метою дослідження статті є виклад та аналіз матеріалів про заснування та діяльність Станіславської греко-католицької духовної семінарії. Хронологічні рамки дослідження охоплюють період діяльності духовної семінарії.

Передбачено здійснення наступних дослідницьких завдань: висвітлити діяльність Станіславської єпархії в створенні умов для відкриття та матеріального забезпечення діяльності духовної семінарії. Розкрити політику єпископа Г.Хомишина з приводу підготовки та виховання майбутніх священників.

Деякі аспекти цієї проблеми розглядалися окремими дослідниками в контексті висвітлення історії Греко-католицької церкви, серед яких можна виокремити праці І.Андрухива [1], І.Делятинського [2], І.Луцького [3], В.Марчука [4], В.Полека [6] та інших. Водночас не достатньо висвітленими залишаються питання, пов'язані з організаційними заходами єпископів Станіславської єпархії щодо будівництва семінарії, забезпечення її викладацькими кадрами, організацією навчального процесу, а також ролі семінарії в структурі єпархії з виховання єпархіального духовенства, що і є метою та завданнями нашої статті.

Вперше ідея про відкриття духовної семінарії у Станіславській єпархії виникла за єпископства Юліана Сас-Куїловського в 1893 р. До цього часу, за його рекомендацією до десяти кандидатів щороку направлялися на навчання в духовні семінарії Львова, Перемишля, Відня та Риму. Відповідальність за моральну поведінку семінаристів під час їх перебування на канікулах за місцем проживання, єпископ покладав на священників, вихідцем з парафії яких був семінарист [5]. Однак, у силу певних об'єктивних та суб'єктивних обставин не всі семінаристи після закінчення навчання поверталися в єпархію, а, по-друге, такої їх кількості було катастрофічно мало, щоб зміцнити кадровий потенціал відносно молодій єпархії, що була утворена в 1885 р.

Приводом до створення семінарії став цісарський декрет від 13 березня 1893 р., згідно з яким була припинена діяльність Віденської греко-католицької семінарії і одночасно надано право створювати духовні семінарії в єпархіях. Однак у Станіславській єпархії, з причини відсутності власних коштів для придбання землі та на будівництва приміщення семінарії, цим правом не змогли скористатися. Тим більше, що і в державній казні не знайшлося субсидій для її будівництва. Єдине, що зміг зробити єпископ Ю. Сас-Куїловський, це підготувати план-проект трьохповерхової будівлі з навчальними класами, гуртожитком та капличкою.

З призначенням у 1899 р. на Станіславську єпархію єпископа Андрея Шептицького, справа з будівництвом семінарії значно активізувалася. Зокрема, в серпні 1899 р. владики

власним коштом (10 тис. золотих римських) купив навпроти приміщення консисторії по вулиці Липовій, 4 (нині – Шевченка) земельну ділянку, яку подарував єпархіальній Капітулі для будівництва семінарії. Наступного року владиці вдалося заручитися підтримкою уряду щодо щорічного фінансування будівництва. А при переїзді до Львова в жовтні 1900 р. на митрополичу катедру, подарував для майбутньої семінарії власну бібліотеку, що налічувала понад 4 тис. примірників [6, 128] та створив із власних заощаджень спеціальний фонд для її утримання й поповнення новою літературою, виділяючи щорічно 1200 крон. Крім того, подарував десятків картин, ікон та стародруків [7]. Будівництво семінарії розпочалося в червні 1902 р., коли єпархією до травня 1904 р. тимчасово управляв архипресвітер єпископської Капітули о. Василь Фацієвич. Це було зумовлено тим, що увесь цей час велися гострі дискусії щодо кандидатури на посаду владики Станіславської єпархії. Зокрема, полька знать Станіслава хотіла бачити на цьому посту москвофіла М. Пакіша, маючи намір нейтралізувати з його допомогою вплив УГКЦ на національне відродження краю. А митрополит Андрей обстоював кандидатуру ректора Львівської духовної семінарії отця-доктора Григорія Хомишина [6,131]. У цьому протистоянні переміг митрополит і 16 квітня 1904 р. цар Франц Йосиф II нарешті іменував своєю постановою о. д-ра Г. Хомишина єпископом Станіславівської єпархії, про що 18 травня повідомив вірних Станіславівської єпархії Пастирським посланням митрополит А. Шептицький [8].

Маючи достатній досвід з організаційно-господарських та навчально-виховних питань, владики Г. Хомишин за два з половиною роки завершив будівництво Станіславської семінарії імені святого священномученика Йосафата. А 14 січня 1907 р. після урочистостей з нагоди її відкриття, до навчання приступило 19 семінаристів. Австрійський уряд виділив на обладнання приміщення 28 тис. корон та по 548 крон щорічно для утримання одного семінарста [9].

Чимало було зроблено Г. Хомишином і для забезпечення навчального процесу досвідченими викладачами. Зокрема, першим ректором семінарії було призначено отця ЧСВВ Єремію Ломницького, який очолював навчальний заклад до 1915 р., коли під час окупації Галичини російськими військами, навчання у семінарії було припинено, а її ректора 5 лютого арештовано й заслано до Симбірська, де і помер у липні 1916 р. Приводом до арешту стало звинувачення в “розповсюдження ідей відділення України від Росії”, які нібито він пропагував на сторінках часопису “Місіонер” [10,92]. Із Львівської семінарії було переведено кілька поважних богословів, як о. Йосафа Коциловського, який до 1911 р. був віце-ректором, а потім очолив Самбірсько-Перемишльську єпархію, о. Тита Галушинського, о. Амврозія Редкевича та інших, які мали ступені докторів богослов'я. Семінарстами першого року навчання стали першокурсники, які поступили до Львівської духовної семінарії. З кожним роком кількість учнів семінарії збільшувалося, у зв'язку з чим збільшувався і викладацький склад. Зокрема, в 1908 р. були запрошені отці-доктори Франц Щепкович, Василь Баран, Іван Лятишевський. Останній в 1930 р. став єпископом-помічником владики Григорія Хомишина [11,32-33].

Значну увагу єпископ Г. Хомишин приділяв вихованню в семінаристів “міцності віри” перед загрозою “впливу візантійства зі Сходу”, тобто від Російської православної церкви. Як застережні заходи пропонував запровадити для священників celibat, а також

перейти на Григоріанський календар. Вперше щодо питання celibату він офіційно висловився у квітні 1910 р., заявивши, що з числа семінаристів Станіславської духовної семінарії на священиків будуть висвячуватися лише ті, хто прийме celibат [12]. Прийняття celibату він вимагав і від семінаристів, які за направленням єпархії, навчалися в інших духовних закладах, погрожуючи припиненням подальшого навчання для тих, хто цього не зробить [13].

Владика був переконаний, що безшлюбні священики є більш відданими справі чистоти віри, і більш ревніше захищають інтереси церкви від будь-яких впливів політичних партій. Однак, не враховував того, що в українському менталітеті celibат, як правило, асоціювався з політикою окатоличення і колонізації. Відповідно, питання celibату спричинило гостру дискусію як серед духовенства, так і громадянства, чим миттєво скористалися його противники. Г.Хомишина називали “запроданцем Польщі”, “релігійним фанатиком” “космополітом”, який прагне поставити релігію вище національних інтересів та іншими неприємними епітетами [14].

Напруту зняло лише загострення міжнародної ситуації напередодні та початок Першої світової війни. Однак, наслідки окупації Галичини російськими військами ще більше переконали владика Г. Хомишина у правильності запропонованих ним застережних заходів щодо впливу “східного візантійства”. За його словами, цей Російська православна церква давно втратила вплив на вірних і стала залежною від царської влади, а тому її орієнтальний (східний) “візантизм” приніс чимало лиха українцям у релігійному і політичному житті, які стали “сателітами темного молоха російського” [15,14]. Відповідно східний російський обряд – це загроза повної русифікації українського народу [15,27]. Тому незважаючи на критику, Г.Хомишин все ж таки запровадив у Станіславській єпархії з 25 березня 1916 р. Григоріанський календар. За спогадами очевидця тих подій, “вірні спротивилися цьому на 100% як по селах, так і по містах. На селі вірні в свята за григоріанським календарем працювали. Ніхто до церкви не йшов. Але кожний священик правив Службу Божу. Та в церкві було лише трьох людей – священик, дяк і паламар. Зате у свята за юліанським календарем церква була битком набита – як звичайно. То ж священики були приневолені – а в дійсності дуже радо це робили – дати повну відправу, і то відповідно до інтенції, включно з проповіддю. Те саме і по містах” [16].

Оскільки перехід на новий календар вірні не підтримували, то митрополит А.Шептицький, який 10 вересня 1917 р. повернувся до Львова із заслання, відмінив розпорядження владика Г.Хомишина. Хоча, як стверджують окремі дослідники, Григоріанський календар продовжував діяти на теренах Станіславської єпархії аж до березня 1918 р. [17,56]. А остаточно питання про запровадження Григоріанського календаря та celibату було знято лише на конференції греко-католицького єпископату, що відбулася 8 травня 1925 р. у Львові. У прийнятій ухвалі відзначалося, що це – “небезпечний експеримент”, який може “викликати небажаний неспокій в краю”. З цим рішенням змушений був погодитися і єпископ Г.Хомишин [18].

Хоча з погляду сьогодення і подій, що відбулися на теренах єпархії в другій половині 40-х рр. навколо УГКЦ, на нашу думку, єпископ Г.Хомишин мав рацію в питаннях celibату і реформи календаря. Як показала практика, найбільш стійкими до

репресій радянської влади виявилися саме представники чернечих чинів. А концепція “єдиної православної віри” відіграла не маюважну роль у переведенні релігійних громад забороненої УГКЦ в православ’я.

Поряд з питаннями целібату та реформи календаря, владика Г. Хомишин приділяв увагу і семінарії, яка відновила свою діяльність восени 1917 р., призначивши тимчасовим ректором о. Михайла Вольницького [19]. На конференції єпископів, що відбулася в лютому 1918 р. розглядалося питання забезпечення парафій священиками, оскільки наслідки війни призвели до значного скорочення їх кількості. Зокрема, у Станіславській єпархії впродовж 1914-1917 рр. померло 78 священиків, а значна кількість їх виїхала. Незважаючи на те, що впродовж 1918 р. було висвячено 34 священики [20], в єпархії ще не вистачало 105 священиків [21].

Окупація Галичини Польщею, що розпочалася з червня 1919 р., позначилася і жорсткою політикою щодо УГКЦ. Зокрема, ще в березні 1919 р. польський уряд скасував державну дотацію з релігійного фонду для духовних семінарій, а згодом приміщення були зайняті військами. У Станіславі було арештовано віце-ректора о. Авксентія Бойчука, професора богослов’я В. Барана та 6-х семінаристів [22].

У цій ситуації Г. Хомишин змушений був піти на такий крок, як дозволити студентам-богословам самостійно проходити курс дисциплін та складати іспити екстерном, коли будуть до них готові [23]. Упродовж 1920 р. таким чином було рукоположено 19 семінаристів [20,267-268].

Оскільки польський уряд відмовлявся фінансувати утримання духовних семінарій, то на спільній нараді єпископів 3 листопада 1920 р. було ухвалено рішення про вирішення цієї проблеми у кожній єпархії самостійно єпископами [24,66]. Відповідно уже 15 листопада єпископ Г. Хомишин звертається до священиків та вірних з проханням скласти пожертви для утримання семінарії та навчання 80-х семінаристів [25]. Із такими закликами він звертався і впродовж 1921-1922 рр. [26]. А в січні 1923 р. владика навіть змушений був запровадити податок для священиків та єпархій (парохи 20 тис. польських марок, єпархії – від 5 тис. до 10 тис.), щоб “не допустити до цілковитого замкнення семінарії” [27]. Заходи Г. Хомишина дали можливість не лише продовжити навчальний процес, а й якісно укомплектувати професорсько-викладацький склад. Зокрема, після смерті о. М. Вольницького (8 квітня 1923 р.), новим ректором було призначено о. д-ра А. Бойчука, який до того виконував функції віце-ректора. Із 9 викладачів, 5 мали наукові ступені докторів богослов’я [28,140].

Для забезпечення стабільності навчально-виховного процесу та однотипності програм ухвалою установчого з’їзду українського Богословського Наукового Товариства від 29 вересня 1922 р. було розроблено єдині для всіх семінарій навчальні програми, а також продовження терміну навчання з 4-х до 5-ти років. Проте, з ухвалою щодо терміну навчання не погодився єпископ Г. Хомишин, оскільки й так не вистачало коштів для утримання семінарії [29].

Незважаючи на критику, єпископ Г. Хомишин все ж таки вимагав від семінаристів приймати целібат. А на початку 1925 р. зважився на запровадження целібату в Перемиській єпархії і єпископ Й. Коциловський. Противники целібату організували 1 і 8 лютого віча протесту, які пройшли у Перемишлі, Львові та Станіславі. Зокрема, у

Станіславі протестувало близько 600 чол. мирян та духовенства [30,28]. Учасники віча ухвалили резолюцію, в якій говорилося, що примусове запровадження celibату суперечить історичній традиції і може зашкодити Греко-католицькій церкві, а також просили Ватикан втрутитися в справу й захистити церкву від дій Г.Хомишина [31].

5 лютого з протестом проти celibату виступили і семінаристи перших та других курсів Перемиської, а 11 лютого – Станіславської духовних семінарій. Станіславські семінаристи висунули ультиматум: якщо не припиниться насильне запровадження celibату, то вони залишать навчальний заклад [32,2]. Оскільки керівництво семінарії проігнорувало їхні вимоги, то до кінця навчального року на першому курсі залишилося лише 15 студентів із 43-х [33,60].

Однак, незважаючи на протести семінаристів, частини духовенства і вірних, а також на критику окремих авторитетних громадсько-політичних діячів, владика Г.Хомишин залишався непохитним. Аналізуючи, до чого призвело безбожництво на теренах УРСР, він у своєму Пастирському листі “Про грозячі небезпеки” (березень 1925 р.), зокрема, наголошував, що там “більшевизм допроваджує нарід до стану звичайної худоби, ...убивають в душах людських всяке почуття, чесноти і релігії, ...доми Божі обграбували і многі з них обернули на театри, танці, забави розпустні...” [34,12].

Засвідчує тверду позицію Г.Хомишина в питанні celibату і той факт, що кількість безшлюбних священиків у Станіславській єпархії в 1914 – 1927 рр. зросла з 61 до 108. Майже аналогічно збільшилася їх кількість у Львівській єпархії – із 38 до 48 та в Перемиській – із 13 до 42 [35,157].

Переслідуючи мету оберегти УГКЦ від переслідувань, а також вірних від православних впливів, Г.Хомишин активно пропагував необхідність укладення з польським урядом угоду (конкордату) про співпрацю, яка б визначала статус Церкви та її права й обов’язки в польській державі. Цю ідею підтримала й апостольська столиця [36,17]. Проект угоди, в написанні якої він приймав активну участь, було розглянуто й схвалено на розширеній нараді при митрополиті 19 березня 1924 р. [37,20], яка офіційно вступила в дію з 10 лютого 1925 р. В одному з його артикулів, зокрема говорилося, що “Католицька Церква без різниці обрядів буде користуватися в Польській Республіці повною свободою. Держава запевняє церкві свобідне виконання її власти і юрисдикції, і також свобідну адміністрацію й управу її справами та майном згідно з Божими правами канонічним правом”. А 8 вересня 1925 р. греко-католицьке духовенство склало присягу, беручи на себе зобов’язання бути лояльними до польської держави [38,33-34].

Слід зазначити, що завдяки вмілій політиці “лояльності” владиці Г. Хомишину значно вдалося зміцнити позиції єпархії, в тому числі й за рахунок збільшення кількості чоловічих та жіночих монастирів і філіалів, створення релігійних товариств. Зокрема, якщо на початку його єпископства (1904 р.) в єпархії діяв лише один монастир ЧСВВ у Бучачі, то станом на 1935 р. їх уже було шість, а також два жіночі монастирі сестер-засиліянок [39,94]. А якщо аналізувати діяльність на теренах єпархії представників всіх ґернечих зґромаджень, то їх кількість за період 1904 – 1935 рр. зросла з 5 (один чоловічий і чотири жіночих) до 41 (7 чоловічих і 34 жіночих) [20,291]. А кількість священиків зросла з 473 у 1925 р. [40] до 531 – в 1938 р. [20,295], із яких понад 90% були випускниками Станіславської духовної семінарії.

У період першої радянської (1939-1941 рр.) та німецької (1941-1944 рр.) Станіславська духовна семінарія функціонувала нестабільно, що було зумовлено як політикою радянської влади, так і воєнними обставинами. А під час другого приходу радянської влади, уже після смерті митрополита Андрея Шептицького розпочався процес підготовки до ліквідації УГКЦ, початок якому поклав арешт всіх галицьких владик 11 квітня 1945 р. У зв'язку з подальшими подіями не могла, звичайно, функціонувати й Станіславська семінарія. 24 жовтня 1945 р. був арештований отець-доктор Авксентій Бойчук (1888-1971) і засуджений на 10 років таборів, а також і частина семінаристів та викладачів. Приміщення семінарії зайняли військові, яким користуються донині.

Таким чином, аналіз діяльності єпископів Станіславської єпархії УГКЦ зі створення та розвитку духовної семінарії засвідчує, що було докладено чимало зусиль з боку владик для забезпечення виконання нею призначеної їй місії з виховання священничих кадрів. У цьому значна заслуга її ректорів та професорсько-викладацького складу, більшість з яких зазнала репресій і загинула на засланні, залишившись вірними свої Церкві. За період існування семінарії було виховано понад 400 священників, що дало змогу не лише забезпечити парафії високоосвіченими кадрами, а й більшість з них стала проводирями культурно-просвітницького життя в парафіях, поповнила ряди чернечих чинів, плідно працювала у релігійних товариствах, виховуючи молодь у християнському та національному світогляді й традиціях.

Враховуючи той факт, що дана стаття не може вичерпно розкрити всі аспекти діяльності підготовки священників у Станіславській духовній семінарії, майбутнім дослідникам варто більше уваги звернути на навчально-виховні особливості цієї навчальної установи.

Використана література:

1. Андрухів І., Лисенко О., Пилипів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект. Наукова монографія. – Івано-Франківськ – 2010. – 500 с.
2. Делятинський Р. Історія Станіславської єпархії (1885-1900). – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. – 96 с.
3. Луцький І.М. Створення Станіславської (Івано-Франківської) єпархії Української Греко-Католицької Церкви. – 2-е видання. – Івано-Франківськ: Івано-Франківський інститут права, економіки та будівництва, 2004. – 280 с.
4. Марчук В.В. Церква, духовність, нація: Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. – Івано-Франківськ: Плай, 2004. – 464 с.
5. Вістник Станіславської Єпархії. – Станіславів, 1897. – Ч. VIII. – С. 12.
6. Полек В. Нарис історії Івано-Франківської єпархії // Шематизм Івано-Франківської єпархії Української Греко-Католицької Церкви станом на 10 листопада 1995 року Божого – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківської греко-католицької єпархії, 1995. – С.99-156.
7. Грабовецький В. «Пам'ять его во благословеніє»: Андрей Шептицький і Станіславщина // Галичина. – 1994. – 27 жовтня.
8. Посланіє пастирське Андрея Шептицького, митрополита Галицького, Архієпископа Львівського, єпископа Кам'янець-Подільського до вірних Станіславської єпархії про постановлення о. д-ра Григорія Хомишина єпископом. – Жовква, 1904. – 20 с.
9. Вістник Станіславської Єпархії. – 1907. – Ч. 1. – С. 2.

10. Рибак Л. о. д-р Єремія Ломницький, ЧСВВ та його роль у житті семінарії // Нарис історії Івано-Франківської (Станіславівської) Духовної Семінарії імені Святого Священномученика Йосафата (1907 – 2007 рр.). – Івано-Франківськ: Вид-во Духовної Семінарії. 2007. – С. 87-103.
11. Полек В. Майданами та вулицями Івано-Франківська. Історико-культурний путівник. – Львів: Каменярь, 1994. – 148 с.
12. Галичанинъ. – Львовъ, 1910. – 23 юня.
13. Діло. – Львів, 1911. – 24 серпня.
14. Див.: Діло. – 1911. – 11 січня; 1912. – 2 серпня.
15. Посланіє пастирське Григорія Хомишина, єпископа Станіславського до Духовенства і світської інтелігенції о Подвигах за добрі і святі справи. – Станіславів, 1916. – 32 с.
16. Стефурак В. Зміна календаря у Станіславській єпархії // Світло. – 1995. – Ч. 1. – С. 6.
17. Павлишин О. З історії впровадження григоріанського календаря в церковне життя українців: календарна реформа єпископа Григорія Хомишина // Україна модерна – Київ – Львів: Критика – Інститут історичних досліджень Львівського національного університету імені Івана Франка, 2002. – Ч.7. – С.7-68.
18. Львівська національна бібліотека, відділ рукописів (далі – ЛНБ, ВР). – Ф. 9. – Спр. 1069. – Арк. 38.
19. Вісник Станіславівської Єпархії. – 1918. – Ч. 1-3. – С. 24.
20. Шематизм Всего клира греко-католицької Єпархії Станіславівської на рік Божий 1925. – Станіславів, 1925. – XXXII+325 с.
21. Вісник Станіславівської Єпархії. – 1918. – Ч. XI-XII. – С. 103-104.
22. Вісник Станіславівської Єпархії. – 1920. – Ч. I-III. – С. 5.
23. Вісник Станіславівської Єпархії. – 1919. – Ч. IX-X. – С. 29-30.
24. Конференції Архієреїв Української Греко-Католицької Церкви (1902-1937). / ред.. Кравчук А. – Львів: Свічадо, 1997. – 108 с.
25. Вісник Станіславівської Єпархії. – 1920. – Ч. X-XII. – С.49.
26. Вісник Станіславівської Єпархії. – 1922. – Ч. X-XII. – С. 53.
27. Вісник Станіславівської Єпархії. – 1923. – Ч. I-III. – С. 1-2.
28. І. Лятишевський. З історії Духовної Семінарії в Станіславові // Альманах українських богословів. – Жовкля, 1923. – С. 128-156.
29. Богословія. – Львів, 1923. – Кн. 1. – С. 91-93.
30. Центральний державний архів України у Львові (далі – ЦДАУЛ). – Ф. 358. – Ф. 358 «Шептицький Андрей – Олександр (1865-1944), митрополит греко-католицької церкви, граф» оп. 1. – Спр. 89. – Скарги проти проведення целібату – 51 арк.
31. Діло. – 1925. – 12 лютого.
32. ЦДАУЛ. – Ф. 408. – «Греко-католицький митрополичий ординарі ат», – Оп. 1. – Спр. 22. – Інформація про введення целібату Г.Хомишином та Й. Коциловським. – 38 арк.
33. Москалюк М. Проблеми целібату в християнсько-суспільному житті Галичини 20 – 30 рр. ХХ ст. // Галичина. – 1997. – № 1. – С. 58-62.
34. Пастирський лист Григорія Хомишина до клира і вірних Станіславської єпархії про грозячі небезпеки. – Станіславів, 1925. – С. 12.
35. Sliwa T. Kosciol grekokatolicki w latach 1918-1939 / Kosciol w II Rzeczypospolitej. – Lublin, 1980. – S. 152-184.
36. ЦДАУЛ. – Ф. 358. – Оп. 3. – Спр. 57. – Листування з папською нунціатурою у Варшаві і

- єпископом Г. Хомишиним в справі заключення Конкордату між Польщею і Ватиканом. – 27 арк.
37. Перевезій В. Греко-католицька церква в умовах українсько-польської конфронтації 20-30 рр. ХХ ст.. – К., 1998. – 46 с.
38. Гайковський М. УГКЦ в часи митрополитування Андрея Шептицького. // Київська церква.– 2001, № 2-3.– С. 33-48.
39. Ісаїв П. Історія міста Станіслава // Альманах Станіславської землі. Збірник матеріалів до історії Станіслава і Станіславівщини. Том 1. – Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1975. – 98 с.
40. о. Пелехатий І. Архіпастир, патріот, мученик // Нова зоря. – 2002. – Ч. 13. – С. 4.